

DINARSKI TIP I NJEGOVI VARIJETETI U CRNOJ GORI

UDK 572.2(497.16)

Petar Vlahović

Rezime : Dinarski tip je krajem XIX veka u Crnoj Gori otkrio, opisao i u nauku uveo poznati antropolog Jan (Ivan) Deniker. Osnovna obeležja dinarskog tipa, po Denikeru, su : visok rast, mrka boja kože, tamna kosa, tamne oči, dugačko lice, prav ili orlovski povijen nos, razvijene i naglašene obrve, isturene jagodice (zigioni). Kasnije su antropolozi (N. Županić, J. Erdeljanović, B. Škerlj, B. Maleš, J. Valšik, Coon C. S., A. Puljanos, P. Bojev, B. Ivanović, Ž. Mikić, P. Vlahović i drugi) antropološki detaljnije proučavali osobe dinarskog varijeteta i u Crnoj Gori ukazali na nekoliko njegovih podvrsta (primorska, centralnocrnogorska, durmitorska, brdska i neke druge varijante), koje, pored zajedničkih, imaju i neke specifične odlike do kojih je došlo usled prilagođavanja prirodnoj sredini i opštim uslovima života. O ovim varijetetima biće više reči u izlaganjima.

Ključne reči : *dinarska rasa, Crna Gora, varijeteti.*

I

Otkriće dinarskog antropološkog tipa i njegovo uvođenje u nauku krajem XIX veka privuklo je pažnju šire antropološke naučne javnosti. Reč je, zapravo, o jednoj pojavi koja je pratila i prati razvoj ljudske vrste od daleke praistorije pa sve do savremenog doba. Cilj ovog saopštenja je da skrene pažnju na poreklo dinarskog antropološkog tipa, na njegov razvoj, na njegove varijetete i njihove osobenosti koje prate razvoj ljudskih zajednica u Crnoj Gori, na balkanskim prostorima i njihovom širem zaleđu.

II

O biofizičkim osobinama stanovništva koje je živelo i živi u zaleđu Jadranskog primorja, na prostoru dinarskog planinskog sistema, ostavili su podatke mnogi istraživači koji su prolazili kroz ove predele. Fra Serafino Raci je, još 1595. godine, za Dalmatince koji žive na obroncima dinarskog planinskog području, zabeležio da su relativno visokog rasta, duguljastog lica, bele i ružičaste boje kože i da su korpulentni („sa razvijenim telom“). Drugi poznati putopisac fra Alberto Fortis, takođe, 1774. godine opisuje stanovništvo u dinarskom prostoru, oko Vrgorca na primer, i ističe da se ono biofizički razlikuju od stanovnika Ravnih kotara, Sinjskog i Kninskog polja. Ipak, najpotpunije podatke, ostavio je Jan (Ivan) Deniker, francuski antropolog ruskog porekla, koji je, putujući po Dalmatinskom primorju 1880. godine, uočio telesne razlike između stanovništva severne –kopnene - Dalmacije i stanovništva Boke Kotorske. Denikerova klasifikacija rasa se, inače, smatra fundamentalnom jer je on, među prvim antropolozima, etničke zajednice klasifikovao i po njihovim etničkim i po njihovim biofizičkim odlikama. Tom prilikom Deniker je, na osnovu svojih neposrednih terenskih proučavanja, na Crnogorcima u Boki Kotorskoj, izdvojio i opisao „jadransku“ (naziv je ubrzo napušten) ili „dinarsku“ rasu koja je pod imenom „dinarska rasa“ ušla u naučnu

literaturu i neposredno vezana za Crnu Goru. Deniker je Bokelje, odnosno Crnogorce iz Boke, opisao kao ljude lepa uzrasta, mrke kože, tamne kose i tamnih očiju, dugačkog lica sa pravim ili orlovski povijenim nosom. Obrve su im prave i sastavljene. Liče, kaže Deniker, na onaj slovenski tip koji se sreće po Hercegovini i Crnoj Gori, a imaju i po neku zajedničku crtu sa svojim susedima Arbanasima Miriditima. (1) Zbog toga se postavlja pitanje kako je teklo i kroz koje je faze prolazilo formiranje savremenog dinarskog antropološkog tipa.

III

U današnjoj Crnoj Gori, na relativno malom prostoru, (svega 13.812 km. kv.), postoje tri izrazite geografske celine. Preko ovih celina kojima pripadaju *Crnogorsko primorje*, *Centralna* ili *Stara Crna Gora* i na severoistoku *Crnogorska Brda sa Polimljem i Potarjem*, Crna Gora se povezivala i povezuje sa Mediteranom na jednoj i ulazi u balkanske i šire evropske prostore na drugoj strani. Usled ovakvog svog geografskog a u kasnijim razdobljima, sticajem okolnosti, i geopolitičkog položaja, Crna Gora spada u zonu u kojoj se može pratiti pojava i život ljudskih populacija od paleolita pa sve do savremenog doba, a zajedno sa tim i razvoj antropoloških odlika dinarskog rasnog varijeteta. Tome su pogodovali ne samo prirodni činioci nego i društveno i kulturno istorijsko nasleđe koje je nastajalo i razvijalo se na ovim prostorima i uticalo na biofizički razvoj ljudskih populacija.

Razvoj dinarskog varijeteta bele rase može se najbolje pratiti preko arheoloških otkrića preko kojih se najsigurnije mogu uočiti antropološki procesi koji su se odvijali u Crnoj Gori, njenom balkanskom zaleđu i širim evropskim okvirima.

IV

Najstariji tragovi čovekove delatnosti na prostoru Crne Gore otkriveni su na lokalitetu Crvena Stijena koji se nalazi kod sela Petrovići u blizini Nikšića, na granici sa Hercegovinom. Crvena Stijena spada u retke lokalitete sa najdubljim kulturnim slojem u Evropi. Pećina je smeštene iznad reke Trebišnjice. Otvor oko 16 metara visine, oko 15 metara dubine i oko 24 metra širine okrenut je prema jugu i delimično jugozapadu. Pećina je predstavljala u blizini vode tipično stanište paleolitskog čoveka. Razvoj kulturnih slojev otpočeo je u Crvenoj Stijeni pre 180.000 godina pre nove ere a trajao je do gvozdene doba, između X i V veka pre nove ere.

O životu pripadnika čovekove vrste na teritoriji Crne Gore, pored Crvene Stijene, svedoči još preko 30 lokaliteta koji su otkriveni na crnogorskim prostorima. (2) Zbog toga paleontološke skeletne serije iz Crne Gore predstavljaju značajno polazište za izučavanje antropogeneze i omogućavaju naučni pristup nastanku i razvoju dinarskog tipa, o kome još uvek postoje neke dileme i neki neraščišćeni problemi, čijem rešavanju doprinosi analiza paleoantropološkog materijala i njegovo upoređuje sa srednjovekovnim populacijama i savremenim stanovništvom. Zbog toga paleontološke

skeletne serije iz Crne Gore predstavljaju značajno polazište za izučavanje antropogeneze i za praćenje procesa geneze dinarskog antropološkog tipa.

V

Antropogeneza se na teritoriji savremene Crne Gore sigurnije može pratiti od eneolita, odnosno od III milenijuma pre nove ere. O tome svedoče nalazi iz Zetske ravnice, odnosno sa obala reke Cijevne. Prema proučavanjima Božine Ivanovića antropološki materijal sa lokaliteta iz Zetske ravnice koji potiče iz eneolitskog doba (III milenijum pre nove ere), pokazuje da je u današnjoj Crnoj Gori, zbog useljavanja sa strane, u to vreme došlo do promena u strukturi stanovništva. Uz autohtono domaće stanovništvo obrazovao se i doseljenički supstrat. U bronzanom dobu, za čiju se donju granicu uzima kraj VIII veka pre nove ere, osteološki materijal takođe ukazuje na prisustvo raznovrsnih grupa koje se u Crnoj Gori priključuju ranim indoevropskim, starobalkanskim, predgrčkim populacijama. (3) U gvozdenom dobu, između X i V veka pre nove ere, u današnjoj Crnoj Gori su primetni uticaji sa šireg mediteranskog prostora iz kojih su se izdvojile predilirске i ilirske populacije koje se antropološki razlikuju od srednjovekovnog i današnjeg crnogorskog stanovništva. Za utvrđivanje savremenih antropoloških odlika od posebnog značaja su nalazi na Čipuru (Cetinje) koji pripadaju razdoblju od kraja XV do kraja XVII veka. (4)

VI

Prema sadašnjim saznanjima ontogenetski razvoj dinarskog antropološkog tipa počinje u praistoriji. O tome svedoči paleoantropološki materijal koji je pronađen kako u Crnoj Gori tako i na znatno širem prostoru koji danas zahvataju populacije savremenog dinarskog tipa. (5) Na formiranje dinarskog antropološkog varijeteta u Crnoj Gori bitno je uticala *gracilizacija* i *brahikefalizacija*. Ovo potvrđuju nalazi iz Zetske ravnice i nekih drugih lokaliteta u Crnoj Gori uključujući u to i srednjovekovne populacije sa lokaliteta Momišići u Podgorici. (6) Gracilizacija je uticala na smanjenje obima glave i sužavanje lica a brahikefalizacija se na osnovu osteološkog materijala u Crnoj Gori istorijski može pratiti od mezolitskog i bronzanog doba, a potom i kod srednjovekovnih i kod savremenih crnogorskih populacija. B. Ivanović je utvrdio da se kod Crnogoraca, koji su tipični predstavnici dinarskog rasnog varijeteta, indeks glave kreće oko 83 po čemu se crnogorske populacije veoma upadljivo razlikuju od ostalog doliho i mezokefalnog stanovništva Evrope. Pored toga crnogorske populacije imaju široko lice i veliku širinu između jagodica (141 mm u proseku) koja nije uočena kod ostalih slovenskih i neslovenskih evropskih populacija. Zanimljivo je takođe da, po proučavanjima Božine Ivanovića i Živka Mikića, dinarski kompleks Crnogoraca, u koji spada brahikefalija i široko lice, nema analogija sa morfološkim osobinama paleoantropoloških serija koje potiču sa slovenskih nekropola iz ostalog južnoslovenskog prostora, već se jedino mogu povezivati sa srednjovekovnim paleoantropološkim materijalom iz Crne Gore. Ova svojstva Crnogoraca Božina Ivanović povezuje sa

mezolitskim (nalazi na Vlascu) i rano neolitskim (nalazi na Lepenskom viru) stanovništvom Đerdapskog podunavlja i tako utvrđuje sukcesivnost Crnogoraca sa drevnim stanovništvom Balkanskog poluostrva i stvara novu sliku o razvoju populacija na ovim prostorima u određenom vremenu. Ovo utoliko pre što se kod recentnog stanovništva Crne Gore, po proučavanjima Božine Ivanovića, uočavaju odstupanja koja ukazuju da se brahikefalija i širina lica u proteklih pet vekova, kod crnogorskih populacija povećava dok se kod drugih slovenskih i evropskih zajednica sve više smanjuje. Prema tome ovaj problem, koji je B. Ivanović proučio, ukazuje da antropološka problematika Crne Gore ima dublje korene i širi naučni značaj.(7)

VII

Paleoantropološki materijal koji je otkriven ne samo u Crnoj Gori nego i na znatno širem geografskom prostoru pokazuje da se razvoj dinarskog antropološkog tipa može pratiti od praistorijskog pa sve do savremenog doba. Dinarski antropološki tip sada zahvata dobar deo Austrije i Dolomita u Alpama, Slovačku, deo Balkanskog poluostrva, deo Bugarske, oblast Karpata, i Ukrajinu do Dnjepra. Ali, stanovništvo koje pripada dinarskom antropološkom tipu najkompaktnije je skoncentrisano u Crnoj Gori, zatim na Balkanskom poluostrvu s izuzetkom Bugarske, Evropske Turske i Grčke gde je pripadnika stanovništva dinarskog tipa znatno manje ili ga uopšte nema.(8)

Dinarski antropološki tip je najzastupljeniji u Crnoj Gori. Lobanju dinarskog tipa, posebno onu iz Crne Gore, odlikuje brahikefalni oblik, široko čelo, široko reljefno i snažno lice, široka donja vilica i uočljivo ravno zasečen zatiljak.(9) Dinarski tip odlikuje niz osobina morfološke i funkcionalne prirode koje se odnose na sve delove organizma. Tome, na primer, pripada telesna visina koja je u Crnoj Gori među najvišima u Evropi.(10) Dinarac je inače, za razliku od drugih, tip dugolinijske respiratorne konstitucije. Sa ovim se koreliraju i druge telesne proporcije. Lice je u korelaciji sa telesno dužinom i dužinom ostalih delova tela. Dužina ruku i nogu je uglavnom proporcionalna prema visini. Čelo je visoko sa dubokim zaliscima i prelazima prema slepoočnim kostima. Nadočni luci su razvijeni. Obrve su guste i široke, a nos prav i orlovski povijen. Tamna kompleksija sa izraženom brahikefalijom i velikim kapacitetom lobanje je, takođe, značajna odlika dinarskog antropološkog tipa u Crnoj Gori.(11)(Ivanović). Ove odlike su međusobno skladno povezane tako da predstavljaju jednu impozantnu biološku celinu. Dinarski antropološki tip se po ovim odlikama u svemu, sem u brahikefaliji, od drugih antropoloških tipova jer se pomenute osobine ne zapažaju kod drugih brahikefalnih populacija.

Dinarski antropološki tip je najzastupljeniji u Crnoj Gori. Lobanju dinarskog tipa, posebno onu iz Crne Gore, odlikuje brahikefalni oblik, široko čelo, široko reljefno i snažno lice, široka donja vilica i uočljivo ravan zatiljak.(12) Dinarski tip odlikuje niz osobina morfološke i funkcionalne prirode koje se odnose na sve delove organizma. Tome, na primer, pripada telesna visina koja je u Crnoj Gori među najvišima u Evropi.(13) Dinarac je inače, za razliku od drugih, tip dugolinijske respiratorne

konstitucije. Sa ovim se koreliraju i druge telesne proporcije. Lice je u korelaciji sa telesnom dužinom i dužinom ostalih delova tela. Dužina ruku i nogu je uglavnom proporcionalna prema visini. Čelo je visoko sa dubokim zaliscima i prelazima prema slepoočnim kostima. Nadočni luci su razvijeni. Obrve su guste i široke, a nos prav i orlovski povijen. Tamna kompleksija sa izraženom brahikefalijom i velikim kapacitetom lobanje je, takođe, značajna odlika dinarskog antropološkog tipa u Crnoj Gori. Ove odlike su međusobno skladno povezane tako da predstavljaju jednu imponantnu biološku celinu. Dinarski antropološki tip se po ovim odlikama u svemu razlikuje, sem u brahikefaliji, od drugih antropoloških tipova jer se pomenute osobine ne zapažaju kod drugih brahikefalnih populacija.

VIII

Na teritoriji Crne Gore uočeno je nekoliko varijeteta dinarskog tipa. Jovan Erdeljanović, koji je detaljno proučavao pleme Kuće u Crnogorskim Brdima, utvrdio je početkom XX veka, da se u muškoj populaciji na ovom prostoru javlja *antropološki varijetet dinarskog tipa koji odlikuje srednji, viši i visok rast. Zapazio je i otvoreniju kompleksiju i otvoreniju boju kose*. Kao plavu boju kose Erdeljanović je označio kosu otvorenije boje, „koja je već pomalo svetlo žućkasta, kao plave oči one u kojih se sa manje daljine vidi samo čisto plavetnilo bez ikakva tamnijeg tona ili tamnih pegica, dok u tamno plavih očiju ima baš tih primesa“. (14) Ovaj varijetet dinarskog tipa niži je rastom pa se po toj osobini približava mediteranskom antropološkom varijetetu, što znači da odstupa od klasičnog dinarskog tipa.

Antropološke osobine odraslog stanovništva u podlovcenskoj Crnoj Gori, istorijskom jezgru Crne Gore i Crnogoraca, pokazuju najmarkantnije crnogorske antropološke odlike. Američki antropolog Kun (Coon C.S) je u svojoj knjizi „Rase Evrope“ (1939) u dinarskoj populaciji izdvojio poseban *starocrnogorski podtip* koji je, po Kunu, koncentrisan severno od Skadarskog jezera u jugozapadnom planinskom vencu Stare Crne Gore, istorijskom jezgru današnje Crne Gore i Crnogoraca. Proučavajući oko 800 osoba, Kun je utvrdio njihovu nadprosečnu visinu (177 cm) i najveću telesnu težinu (72 kg.) u poređenju sa drugim evropskim populacijama. Pored visokog stasa i velike telesne mase ovaj starocrnogorski podtip od ostalih izdvaja krupna glava sa ravno zasečenim potiljkom, zatim veoma široko lice na kome štrče jagodične kosti i veliki zadebljali nos, kao i relativno opuštene obrve sa приметno naglašenim gonijalnim uglovima. Ovom uočavanju C. S. Kuna o odstupanjima od klasičnog dinarskog tipa kod Crnogoraca pridružuje se boja kose sa riđim tonovima i svetla boja očiju. Kun je pretpostavio da se ova atipičnost dinarske rase kod stanovništva podlovcenske, odnosno Stare Crne Gore, može smatrati ostatkom ili ponovnom pojavom brahikefalizacije, koja je odlikovala populacije gornjeg paleolita, što su u novije vreme potvrdili nalazi iz Podunavlja i sa nekih drugih lokaliteta na Balkanskom poluostrvu. (15)

Jan Valšik, češki antropolog, je 1937. godine objavio u Parizu rezultate svojih proučavanja sa Žabljaka na Durmitoru i iz Pljevalja. Na osnovu ovih proučavanja Jan

Valšik je izdvojio poseban *durmitorski antropološki podtip* dinarskog tipa koji se odlikuje visokim ili vrlo visokim stasom, velikom hiperbrahikefalnom glavom, očima crne ili plave boje, crnom ili svetlo mrkom kosom, pravim ili orlovski (kukasto) povijenim nosom i licem koje iznenađuje svojom velikom širinom. Istraživanja su obuhvatila oba pola i vršena su uz pomoć Martinovog standardnog antropometrijskog instrumentarijuma.(16)

Aris Puljanos, poznati grčki antropolog, na osnovu istraživanja koja je objavio 1976.

godine, dokazuje da su Crnogorci sa Žabljaka (Durmitor) rastom najveći ljudi u Evropi (173,5 cm). Pored toga imaju, slično starobalkanskim Epirotima, široke glave (indeks 86,73) i veliku bizigomatičnu širinu (149 mm), najveću u Evropi. Široke, upadljive jagodice se kombinuju sa приметnim gonionima. Zbog toga Aris Puljanos savremene crnogorske populacije dovodi u vezu sa autohtonom balkanskom kontinentalnom varijantom evropskog stanovništva, koje je bilo starije od mediteranskog i vodilo je poreklo od potomaka gornjopaleolitskih Evropljana.(17)

Valerij Pavlovič Alekseev, Petar Vlahović i Božina Ivanović su (1985), na osnovu analiza osteološkog materijala sa nekih lokaliteta iz Crne Gore, zapazili da se na savremenim crnogorskim populacijama može uočiti određena sličnost sa drevnim stanovništvom Balkanskog poluostrva i onim kombinacijama koje su tipične za mezolitsko i rano neolitsko stanovništvo Đerdapskog podunavlja.(18)

IX

Antropološka proučavanja o kojima je napred govoreno pokazala su da se kod savremenog crnogorskog stanovništva, pored uobičajenih dinarskih, zapažaju i neke karakteristike koje nisu tipično dinarske. U Crnogorskom primorju, do velikih migracija selo-grad koje su masovnije otpočele od šezdesetih godina XX veka, živelo je stanovništvo sa *mešovitim mediteransko dinarskim osobinama*. Ovaj varijetet primorsko dinarskog tipa utvrdio je i Jovan Erdeljanović početkom XX veka prilikom proučavanja plemena Kuča. Jan Valšik je izdvojio i opisao *durmitorski antropološki podtip*. Kun je među rasama Evrope opisao u dinarskim populacijama i *starocrnogorski podtip*. Aris Puljanos je savremene crnogorske populacije doveo u vezu sa *potomcima autohtonih gornjo paleolitskih Evropljana*. Alekseev, Vlahović i Ivanović su, na osnovu analize osteološkog materijala sa nekih nedavno otkrivenih lokaliteta u Crnoj Gori, uočili određenu sličnost crnogorskih populacija sa *drevnim stanovništvom Balkanskog poluostrva i mezolitskim i ranoneolitskim populacijama Đerdapskog podunavlja*. Sve ovo potvrđuje da su se na prostorima Crne Gore, posebno u njenim visoko planinskim oblastima, pod dejstvom prirodnih, istorijskih, društvenih, kulturnih i drugih činilaca, stvarali i razvijali posebni varijeteti dinarskog tipa.

X

Razmatranja o kojima je ovde bilo reči pokazuju da je dinarski antropološki tip prvo uočen kod stanovništva Crne Gore i uveden u antropološku nauku na osnovu neposrednih terenskih proučavanja J. Denikera i pojedinih njegovih identifikacionih parametara koji su u to vreme bili tipični kod crnogorskog življa. Zbog toga se Crna Gora smatra i prihvata kao matična oblast nastanka i razvoja dinarskog antropološkog tipa.

Ontogenetski razvoj dinarskog antropološkog tipa se u Crnoj Gori može dokumentovano pratiti od daleke praistorije pa sve do savremenog doba. Dosadašnja antropološka proučavanja su pokazala da je dinarizacija u Crnoj Gori autohton proces koji je bitno uticao na stvaranje određenih antropoloških odlika kod pojedinih etničkih zajednica koje su živele ili žive na današnjim crnogorskim prostorima kao i kod stanovništva šireg dinarskog planinskog područja po kome je dinarski antropološki tip i dobio svoje ime.

Analiza antropološkog materijala do koga se došlo, ne samo u Crnoj Gori nego i na širim balkanskim prostorima, pokazuje faze kroz koje se razvijao i modifikovao dinarski antropološki varijetet. Po svoj prilici u tome nisu zanemarljivi ekološki činioci i prilagođavanje geografskim i antropogeografskim činiocima koji su takođe imali značajan uticaj koji su, kao posledica međusobog destva čoveka i prirode, uticali i na čovekove biofizičke odlike.

Proučavanja dinarskog antropološkog tipa su pokazala da je savremeno crnogorsko stanovništvo vremenom dobilo neke antropološke osobine koje odstupaju od klasičnog dinarskog antropološkog oblika po kojima se sada razlikuju od savremenih evropskih populacija. Savremena proučavanja rasta i razvoja dece od 6 do 17 godina su pokazala, da se u Crnoj Gori neke antropološke specifičnosti razvijaju već u toku rasta. Kod savremenog crnogorskog stanovništva uočena je natprosečna brahikefalizacija i bizigomatična širina. Crnogorci po indeksu glave zauzimaju čelno mesto među evropskim populacijama. Ovi parametri kod drugih evropskih zajednica ili stagniraju ili opadaju a u crnogorskim populacijama pokazuju dalji porast. Zbog toga se menja indeks glave, raste širina lica i dobija natprosečne vrednosti u odnosu na druge evropske zajednice, kod kojih ovi parametri opadaju ili stagniraju. Iz ovih razloga crnogorske populacije zauzimaju danas posebno mesto među savremenim populacijama Evrope i Sveta.

Literatura:

1. J. Deniker, Rase i narodi na zemlji, CID, Podgorica 2002., 270-271
J. Deniker, La population de la Dalmatie, Bull. Soc. Anthropol., Paris 1886.
J. Deniker, Les races de l'Europe, Bull. Soc. d'Anthropol., Paris 1897., p. 189-291
L'Anthropologie 1898., p. 131 (av. carte) et Les races de l'Europe. I-re partie,
L'indice cephal., Paris 1899. ; Uporedi: P. Vlahović, Dinarski tip i njegove antropološke karakteristike, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 34, Beograd 1998/99., str. 67-71
2. B. Ivanović, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 35, Beograd 2000., str.34; Č. Marković, Neolit Crne Gore, Beograd 1985.

3. B. Ivanović, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, str. 35-38
4. B. Ivanović, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, str. 41
5. B. Ivanović, Antropogeneza i adaptacija Crnogoraca, str. 34 i dalje
6. B. Ivanović- M. Baković, Kasnosrednjovekovna nekropola Momišići-Podgorica, Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 36, Beograd 2001., str. 13; P.Vlahović, Južni Sloveni u svetlu biofizičke antropologije (prilog brahikefalizaciji i dinarizaciji), Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 36, Beograd 2001.,str.7
7. B. Ivanović, Njegoš-antropološki atlas,Podgorica 2002.,87-89
8. B. Maleš, Rasni tipovi Balkanskog poluostrva, Knjiga o Balkanu II, Beograd 1937., str. 255
9. Ž. Mikić, Antropološka struktura stanovništva Srbije,Etno-antropološki problemi, knj. 4, Beograd 1988., str. 127
10. B. Ivanović, Durmitorci – antropo-ekološke osobine, Titograd 1987.,86
11. B. Ivanović, Ćipur-cetinjska nekropola i skeletna populacija, Podgorica 1998.,str. 108 i dalje; B. Ivanović, Njegoš-antropološki atlas, Podgorica 2002., str. 86 ; P. Vlahović, Antropološke odlike Crnogoraca, Istorijski zapisi, godina LXXV, Podgorica 2002, sv. 1-2, str. 13
12. Ž. Mikić, Antropološka struktura stanovništva Srbije, Beograd 1988.,str. 127
13. B. Ivanović, Njegoš-antropološki atlas, str. 86; B. Ivanović, Durmitorci, str. 146
14. J. Erdeljanović, Kući, pleme u Crnoj Gori, Srpski etnografski zbornik VIII, Naselja srpskih zemalja, knj. 4, Beograd 1907., str.180 ; B. Maleš, Rase kojima pripadaju Srbi i Hrvati,Socijalno medicinski pregled, God. IX, Beograd 1937., str. 254
15. Uporedi: Coon C. S., The Races of Europe, New York 1939. ; Uporedi : B. Ivanović, Crna Gora i Crnogorci u antropološkoj literaturi na kraju XX vijeka,Glasnik Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 34, Beograd 1998/99., str. 24
16. J. A. Valšik, Etudes anthropologiques sur les Montenegro du Durmitor, L' Anthropoloogique, 47, 3-4 , Paris 1937.
17. A. N. Pouljanos, Montenegrins versus other Balkan people,Zbornik radova, Posebna izdanja Antropološkog društva Jugoslavije, sv. 3, Beograd 1976.
18. Opširnije u : V. P. Alekseev, P. Vlahović, B. Ivanović, K morfoložičeskoj karakteristike ilirijskoga naseljenja Černogorii, Sovetskaja etnografija 6, Moskva 1985.

Abstract

Dinara type and its varieties in Montenegro

Dinara type was discovered, described and introduced to science by the famous anthropologist Jan (Ivan) Deniker in late 19th century in Montenegro. According to Deniker, the basic features of Dinara type are: tall stature, dark skin color, dark hair and eyes, oval face, straight or pointed nose, thick and prominent eyebrows and protruding cheekbones (zygomas). Later on, anthropologists (N. Županić, J. Erdeljanović, B. Škerlj, B. Maleš, J. Valšik, Coon C.S., A. Puljanos, P. Bojev, B. Ivanović, P. Vlahović and others) conducted a more detailed anthropological study of Dinara type and thus pointed to some of its subgroups in Montenegro (seaboard, central, Durmitor, mountain and other subgroups). Beside common features, those subgroups also have some specific characteristics which were caused by adjusting to natural environment and prevailing living conditions. There will be more explanations about these varieties in my presentations.

Keywords: *Dinara race, Montenegro, varieties*